

Citation style

Šístek, František: review of: Jaroslav Pánek, Češi a Jihoslované. Kapitoly z dějin vzájemných vztahů, Brno: Tribun EU, 2015, in: Český časopis historický, 2017, 3, p. 793-797, DOI: 10.15463/rec.864841454

First published: Český časopis historický, 2017, 3

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

názoru jde rozhodně o hodnotné a svým syntetickým charakterem přínosné dílo, v případě anglické mutace jde o záležitost zcela nespornou. Vydáním *The Papacy and the Czech Lands* smazala česká historická obec dlouhodobý dluh vůči zahraničním zájemcům o církevní dějiny českých zemí: Kniha nás doslova „vrací na mapu civilizovaného světa“ a poskytuje zahraničnímu čtenáři fundovaný základní vhled do problematiky. Vedle samotné informační funkce je přitom významný i propagační potenciál díla, které může k dané tematice přivést řadu nových zájemců, nejen z řad cizokrajných bohemistů a církevních historiků, ale i širší veřejnosti. Jde jen o to, aby se knize v zahraničí dostalo patřičné reklamy a distribuce, aby nezůstala ležet nepovšimnuta v knihovních regálech – nebo hůř – v nějakém skladu neprodejných výtisků. Velmi bych to přál autorům i jejich dílu!

Zdeněk R. Nešpor

Jaroslav PÁNEK

Češi a Jihoslované. Kapitoly z dějin vzájemných vztahů

Brno, Tribun EU 2015, 425 s., ISBN 978-90-263-0987-1.

V posledních letech zaznívá v neformálních diskusích českých historiků i představitelů spřízněných oborů názor, že by místo vydávání sborníků na počest kulatých životních výročí starších kolegů, sestavených nezřídká bez větší tematické sevřenosti ve stylu „co dům dal“, bylo vhodnější připravit svazek jubilantových textů, roztroušených v dobových periodících a sbornících. Vzhledem k informační přesycenosti a snadné internetové dostupnosti rostoucího množství pramenů a sekundární literatury dnes již nelze realisticky očekávat, že se zejména studenti a zahraniční badatelé budou pracně pít po tištěných textech, dostupných zpravidla jen prezenčně v několika málo knihovnách. Narůstá tak nebezpečí diskontinuity vědeckého bádání a také kontraproduktivního „objevování dávno objeveného“. Kniha Jaroslava Pánka *Češi a Jihoslované*, představuje dobrý příklad toho, jak by takový tematicky ucelený soubor starších historikových textů mohl vypadat.

Předesílám přitom, že publikace recenzovaného svazku ve skutečnosti nesouvisela s autorovým životním jubileem, připadajícím až na rok 2017. Ke knižnímu vydání výběru ze svých textů, věnovaných česko-jihoslovanským vztahům, se Jaroslav Pánek podle vlastních slov rozhodl „v naději, že některé z nich by mohly posloužit i mladším badatelům o česko-jihoslovanských vztazích při přípravě příštího syntetického zpracování této problematiky“ (s. 32) a také s ohledem na zájem, který o tuto myšlenku projevoval doyen brněnské balkanistiky, slavista a literární vědec Ivan Dorovský s okruhem svých kolegů. Základem celkem šestnácti kapitol knihy se staly studie, otištěné v letech 1972–2012. Podrobnější bibliografické údaje o původních textech najde čtenář v ediční poznámce (s. 389–391). Pro knižní vydání autor texty přepracoval a v neposlední řadě doplnil odkazy na nejnovější literaturu. Jde tedy o jejich aktualizovanou podobu, která je vřazuje do kontextu současné historiografie.

Úvodní text „Jak jsem se nestal jugoslavistou“ spadá do žánru *ego-histoire*. Jde o autobiografický příběh o počátcích autorovy odborné dráhy, doplněný hojnými odkazy na literaturu, včetně nejvýznamnějších Pánkových textů s jihoslovanskými tématy a příklady

z jihoslovanských literatur. Ke studiu dějin raného novověku českých zemí v širším evropském kontextu, které stálo v centru Pánkovy pozornosti ve zralé fázi jeho vědecké kariéry a zajistilo mu také příslušný věhlas, se autor dopracoval postupně, zdánlivě oklikou. Počátky jeho odborné dráhy totiž zprvu charakterizoval zájem o Jihoslovany (zejména Slovinci), jihoslovanské jazyky, kulturu a dějiny i česko-jihoslovanské vztahy.

Zásadní iniciační zkušenosti, která mladého Jaroslava Pánka nasměrovala nejen k zájmu o slovinskou a jihoslovanskou problematiku, ale i k samotné akademické dráze, se stalo seznámení s Otonem Berkopcem, slovinským literárním historikem, překladatelem, lektorem a knihovníkem, který po větší část života působil v Praze. Ačkoli Berkopec svého talentovaného chráněnce systematicky připravoval na roli překladatele a „budoucího velvyslance slovinské literatury“, Pánkuv zájem směřoval čím dál zřetelněji spíše k historii než k literatuře a posléze se vzdálil i od samotné jugoslavistiky.

Vedle vnitřních motivací přispěly k tomuto odklonu také další okolnosti. Pánek vzpomíná, že ani sám Berkopec si příliš necenil odborných kvalit jugoslavistů, kteří počátkem sedmdesátých let 20. století zajišťovali výuku oboru na pražské Filozofické fakultě. Ačkoli se Pánek u osobností typu literárního historika M. Kvapila nebo lingvisty J. Petra snaží ve snaze o objektivitu zdůraznit i jejich pozitivní stránky, celkově se tehdejší pražští jugoslavisté jeví jako odborně nepřilíš zdatné a osobně až komicky malicherné postavy, které zájem o obor spíše dusily.

V neposlední řadě nepřála rozvoji jugoslavistiky a rozvíjení kontaktů s Jugoslávií ani postupující normalizace, během níž došlo k omezení styků s touto zemí i k cílené eliminaci do té doby populární jugoslávské tematiky v médiích (tematika řízeného ochladnutí vztahů s Jugoslávií po potlačení Pražského jara nebyla dosud náležitě zpracována, Pánkovo osobní svědectví o jeho konkrétních projevech je proto dvojnásob cenné). Zájem o jihoslovanskou problematiku ovšem Pánka zcela neopustil ani ve zralých letech. Po roce 1989 věnoval svou pozornost zejména slovinským dějinám i aktuálnímu kulturnímu a politickému dění, o nově nezávislém Slovinsku referoval v tisku, tlumočil nejvyšším českým a slovinským představitelům a zapojil se do výuky slovenistiky na několika vysokých školách.

Druhý oddíl knihy, nazvaný „Setkání na prahu novověku“, přináší dvě obsáhlejší studie, v nichž se tematicky prolíná někdejší Pánkuv zájem o jihoslovanskou problematiku s jeho pozdějším zájmem o raný novověk a konkrétně rod Rožmberků. V prvním textu se autor věnuje okolnostem navázání příbuzenských vztahů mezi nejvýznamnějším českým šlechtickým rodem 16. století a chorvatsko-uherským rodem Zrinských prostřednictvím svatby Mikuláše Zrinského s Evou z Rožmberka. Mikuláš Zrinský (Nikola Zrinski) ovšem již v roce 1566 zahynul hrdinskou smrtí v boji s osmanskou přesilou v dramatickém závěru obléhání pevnosti Sigetu (Szigetvár). Druhá studie sleduje osudy jejich syna Jana Zrinského a chráněnce Petra Voka z Rožmberka v dramatické době, kdy se schylovalo k vymření Rožmberků. Obě studie představují cenný a fundovaný příspěvek k dějinám česko-chorvatských vztahů v době vrcholících osmansko-habsburských válek. Za jistou slabinu lze považovat skutečnost, že Mikuláš Zrinský je v Pánkově podání vykreslen příliš jednoznačně jako „chorvatský či slovanský Leonidas“, ačkoli šlo zároveň o uherského šlechtice a historickou osobnost, kterou do svého národního panteonu tradičně vřazují také

Maďaři. Současná chorvatská historiografie, která se na rozdíl od 19. století už nepotřebuje za každou cenu vymezovat vůči maďarským interpretacím, nemá se Zrinského vícečetnou identitou (resp. „dvojdmostí“, jak by asi řekl profesor Dorovský) většinou výraznější problém. Podobně reduktivní je Pánkův závěr, že Siget „zůstává symbolem obrany křesťanské civilizace i na prahu třetího tisíciletí“ (s. 62). V současnosti je totiž maďarský Szigetvár naopak koncipován jako místo smíření někdejších protivníků, ba dokonce jako místo maďarsko-tureckého přátelství. Vedle pomníku Miklóse Zrínyiho, jak Zrinskému říkají Maďaři, tu proto najdeme také důstojný pomník jeho protivníka, osmanského sultána Sulejmana I. Nádherného, který zde zemřel ještě před koncem dlouhého obléhání.

Třetí oddíl nese název „Kultura a politika v 19. a 20. století“. Přináší pět životopisných studií, věnovaných významným osobnostem, které přispěly k rozvoji česko-jihoslovanských vztahů v oblasti kultury. V první z nich se Pánek věnuje osobnosti malíře, muzikologa, sběratele folklóru a cestopisce Ludvíka Kuby. Kuba má v kontextu česko-jihoslovanských vztahů výjimečnou pozici. Vzhledem k až renesančnímu rozpětí svého talentu, cílevědomosti a houževnatosti dosáhl vynikajících výsledků hned v několika oborech. Na rozdíl od mnoha dalších osobností se Kuba s postupujícím časem těší stále rostoucímu respektu a jeho přínos k poznání balkánských slovanských kultur je zejména v posledním čtvrtstoletí stále více doceňován i v jihoslovanském prostředí. Jaroslav Pánek již v sedmdesátých letech zpracoval užitečnou bibliografii prací Ludvíka Kuby, věnovaných Jihoslovánům, jejíž aktualizovaná podoba je také součástí recenzovaného svazku. V životopisném nástinu, který představuje přehled Kubových styků s Jihoslovany a jednotlivých cest po jihoslovanských zemích, autor zdůrazňuje Kubovu kritičnost, jíž se lišil od řady dalších českých autorů, kteří z obav o narušení ideálu „slovanské vzájemnosti“ raději zastírali vnitřní jihoslovanské antagonismy nebo problematické kroky jugoslávských politických špiček.

V následující studii Pánek plasticky vykresluje jinou, o poznání méně harmonickou osobnost slovinského spisovatele a dramatika Frana Govekara, jehož kontakty s českými spisovateli nepostrádaly manipulativní povahu a sloužily mu mj. k vyřizování osobních sporů s představiteli slovinské inteligence. Ve třetí studii autor přibližuje život a dílo překladatelky Anny Urbanové, která ani pro většinu současných zájemců o jihoslovanskou problematiku nepředstavuje víc, než jméno, na které občas narazí v tiráži starších překladů jihoslovanské literatury. Životopisný nástin, doplněný bibliografickým přehledem nejvýznamnějších překladů A. Urbanové, je ovšem zajímavý i proto, že kulturní vazby mezi českým a jihoslovanským prostředím v meziválečné době i v socialistickém Československu nejsou navzdory tomu, že v určitých fázích dosahovaly značné intenzity, zkoumány příliš systematicky. Jsou paradoxně méně známé, než časově sice vzdálenější, avšak nesrovnatelně lépe zpracované česko-jihoslovanské vztahy za pozdní habsburské monarchie.

V knize samozřejmě nemohla chybět ani kapitola o životě a díle O. Berkopce (autor celý svazek ostatně věnoval jeho památce). Text „Oton Berkopec aneb slavista mezi národními kulturami“ představuje v dobrém slova smyslu až encyklopedicky pojatý přehled o jeho životní dráze a díle, včetně zhodnocení jeho kariéry knihovníka a významu pro slovenistiku. Velice užitečné jsou informace o Berkopcových překladech ze slovinské i srbochorvatské literatury a podrobné odkazy na jeho vlastní díla a sekundární literaturu.

V další studii se Pánek zaměřil na osobnost literárního vědce a balkanisty Ivana Dorovského, tj. badatele žijícího a stále vědecky aktivního. Soustředil se přitom především na Dorovského odbornou a popularizační činnost po roce 1989. Na počátku devadesátých let došlo k dramaticky rychlému úpadku zájmu o jihoslovanské, potažmo balkánské kultury, a to navzdory skutečnosti, že v českém prostředí do té doby po desetiletí úspěšně přetrvával vysoce pozitivní obraz Jugoslávie. Pánek proto vyzdvihuje význam Dorovského snah, prezentovat Balkán nikoli jako oblast „staletých nenávistí“ a bratrovražedných konfliktů, nýbrž jako integrální součást Evropy, která má bohaté kulturní tradice a navzdory těžké situaci i pozoruhodnou kulturu současnou. Na rozdíl od předchozích, ucelených bio-bibliografických studií o osobnostech Kuby, Govekara, Urbanové a Berkopce nepřináší ovšem text, věnovaný přínosu Ivana Dorovského, hlubší kritický rozbor jeho životní dráhy a odborné činnosti. To zjevně ani nebylo autorovým záměrem. Poslední text oddílu je věnován periodiku – „Přehledu kulturních, literárních a školních otázek“, vydávanému českou menšinou v chorvatském Daruvaru od roku 1962 (za normalizace do něj J. Pánek z politických důvodů mj. přispíval pod pseudonymem Ludmila Pánková).

Ve čtvrtém oddílu se autor zaměřil na ohlas balkánských válek z let 1912–1913 na českém venkově. Poukázal na možnosti výzkumu recepce politických událostí na Balkáně v širších vrstvách a mimo velká města, což demonstroval na případě Benešovska. Ačkoli se obecně nepochybuje o potřebě podchytit reakce a představy nižších, neelitních společenských vrstev, směrem, který Pánek naznačil již v sedmdesátých letech, se od té doby ovšem prakticky nikdo další nevydal.

Poslední oddíl, nazvaný „Průhledy do země na slunečné straně Alp“, shrnuje autorovy texty, věnované různým aspektům slovinské problematiky, které vycházely po roce 1989. Rozsahem jde o studie a články spíše kratší, zaměřením poměrně různorodé. Z počátku devadesátých let 20. století, kdy se Jugoslávie rozpadala a Slovinsko směřovalo k nezávislosti, většina české veřejnosti měla o Slovincích jen matné povědomí, pochází přehled dějin Slovinska, viděných jako emancipační proces slovinského národa a příběh o budování jeho státnosti. (Pánek připomíná, že si Češi tehdy běžně pletli nejsevernější jugoslávskou republiku se Slavonií, tj. východním regionem Chorvatska.) Kapitola „Sedm plodných let (1990–1997) a recepce slovinské kultury v českém prostředí“ názorně dokládá, že se Slovincům brzy po vyhlášení nezávislosti podařilo etablovat a zviditelnit v kulturní oblasti. Způsob, jakým se Slovinsko dokázalo vyčlenit (v praktické rovině, ale i v rovině symbolického a kulturního vnímání) z balkánského a postjugoslávského prostoru, byl v devadesátých letech skutečně pozoruhodný. Stála za ním spousta cílevědomé práce a také značná kontinuita s předchozím vývojem slovinské společnosti, ekonomiky a kultury ještě v rámci Jugoslávie (viz též kapitola „Slovinská historiografie jako nástroj zvýraznění malého evropského národa“). V českém prostředí došlo v poslední dekádě 20. století zejména k markantnímu boomeru slovinské literatury. V rámci českých vztahů s Jihoslovany, které silně utrpěly rozpadem Jugoslávie, představovalo Slovinsko a popularita slovinské kultury v devadesátých letech světlou výjimku. V souvislosti s uklidněním situace v jihovýchodní Evropě a procesem evropské integrace ovšem česko-slovinské vztahy po roce 2000 postupně ztratily punc jisté výjimečnosti. Trvalé dědictví této zajímavé kapitoly

česko-jihoslovanských vzťahů, na níž Pánek aktivně a dlouhodobě participoval, představuje etablování slovenistiky na českých vysokých školách.

Jaroslav Pánek se nestal jugoslavistou a jugoslavistika samotná nakonec zanikla spolu s Jugoslávií. Jak ale dokládá kniha *Češi a Jihoslované* i některé autorovy další texty z posledních let, ve vztahu k balkanistům a balkanistice zůstává dodnes tím, komu Francouzi říkávají *un compagnon de route*.

František Šístek

Jiří MACHÁČEK – Martin WIHODA (edd.) a kol.

Pád Velké Moravy aneb Kdo byl pohřben v hrobu 153 na Pohansku u Břeclavi?

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, 246 s., ISBN 978-80-7422-548-2.

Predmetná publikácia predkladá okolnosti, ktoré deštruovali veľkomoravské kniežatstvo. Hoci nejde o obširnu monografiu, autori štúdií na pomerne malom priestore zhrňujú udalosti pádu Veľkej Moravy na konci 9. storočia ako aj na začiatku 10. storočia. Čitateľa, či už laika alebo odborníka, autori takisto oboznamujú s novými poznatkami z archeologického výskumu na lokalite Pohansko-Břeclav. Práve Pohansko, tamojšie hradisko, predstavuje jednu z kľúčových lokalít veľkomoravského štátu. Tu bol totiž v hrobe č. 153 pochovaný významný muž, veľmož, zrejme spätý s kniežacou rodinou. Autori takisto zhrňujú i osudy Pohanska a tunajšieho bezmenného veľmoža. Zborník vychádza v rámci série *Prameny české historie* vydavateľstva Lidové noviny. Ako tvrdí Jiří Macháček v úvodnom slove, kľúčový je práve interdisciplinárny výskum historických prameňov a archeologických nálezov, ktorý môže viesť k formovaniu komplexnejšieho obrazu doby a života v časoch Veľkej Moravy. Práve príspevky v predkladanom zborníku sú toho dôkazom.

Zborník obsahuje celkovo sedem štúdií, ktoré sú zamerané na posledné desaťročia Veľkej Moravy a jej bezprostredného okolia. Prvé štúdie od Jiřího Macháčka a antropológa Vladimíra Sládka sa dotýkajú najmä dôležitého hradiska Pohansko. Predovšetkým analyzujú osobu bezmenného veľmoža pochovaného v kostole č. 2. Jiří Macháček takisto čitateľom ilustruje postupný objav (2006) a následný výskum tejto sakrálnej stavby v rokoch 2008–2010. Štúdiu takisto sprevádzajú početné fotografie a nákresy týkajúce sa výskumu tunajších nálezov. Ako vyplýva i zo štúdie, pozornosť sa sústredila najmä na hrob č. 153 nachádzajúci sa v rotunde. Macháček zároveň analyzuje hradisko na Pohansku, pričom je pravdepodobné, že kostol č. 1 prináležal k dvorcu, sídlu veľkomoravského kniežata, zatiaľ čo kostol č. 2 tvorilo pomyselné podhradie zrejme spravované veľmožom z hrobu č. 153. Na mieste analýzy rotundy (kruhovitej centrály) by sa možno žiadalo porovnanie s podobnými stavbami, napr. s rotundami na slovenských lokalitách na Kostolci pri Ducovom či v Nitrianskej Blatnici, prípadne uvedenie analógií i z Maďarska (Vesprím, Jáger, Keszthely). Z nálezov na Pohansku je zjavné, že veľkomoravskí bojovníci používali aj maďarské zbrane, čo môže svedčiť o obchodných kontaktoch. Ako hovorí Macháček môže ísť o veľa komplexnejšie formy vzťahu, nie len však na Morave, ale aj v Nitriansku.

Ďalší príspevok, ktorého autorom je antropológ Vladimír Sládek, je venovaný analýze kostrových pozostatkov veľmoža z hrobu č. 153. Príspevok je zároveň zhrnu-